

Marcin Pięta*

CENTRALNY OKRĘG PRZEMYSŁOWY – PIERWSZY PLAN NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU POLSKI

DOI: 10.26399/meip.2(65).2019.14/m.pietak

WPROWADZENIE

Rada Ministrów w dniu 14 lutego 2017 roku przyjęła Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, zwaną dalej SOR¹, która jest podstawowym dokumentem strategicznym dla państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej. Przyjęty dokument określa wyzwania, jakie stoją przed polską gospodarką, a także przedstawia instrumenty gospodarcze, finansowe i instytucjonalne.

Celem głównym strategii jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzmoczeniu spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym².

Cel główny będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe. Pierwszym celem szczegółowym jest trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej na wiedzy, danych i doskonałości organizacyjnej³. Drugim celem jest rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony⁴. Cel szczegółowy trzeci to

* Marcin Pięta – mgr, Bank Gospodarstwa Krajowego, e-mail: marcinpietak@onet.pl, ORCID 0000-0001-8262-6370.

¹ Załącznik do uchwały nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) M.P. 2017 r. poz. 260.

² SOR, s. 49.

³ SOR, s. 51.

⁴ SOR, s. 53.

skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu⁵.

Dokonując analizy powyższego dokumentu, nasuwa się refleksja, czy omawiana strategia zostanie wdrożona w życie, przynosząc wymierne korzyści gospodarcze, tak jak realizowany w okresie międzywojennym plan budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Celem niniejszego opracowania było skoncentrowanie się na pierwszym w dziejach Polski planie, który został zainicjowany i konsekwentnie był wdrażany przez wicepremiera i ministra Skarbu Państwa Eugeniusza Kwiatkowskiego – budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego, zwanego dalej COP. Plan ten był spełnieniem aspiracji przemysłowych Polaków okresu międzywojennego.

W artykule ukazano cechy wspólne planu rządu premiera Mateusza Morawieckiego w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju i koncepcji Centralnego Okręgu Przemysłowego. Stanowi on także próbę odpowiedzi na pytanie, czy SOR jest powrotem do idei COP.

1. GENEZA POWSTANIA CENTRALNEGO OKRĘGU PRZEMYSŁOWEGO

W drugiej połowie XVIII wieku struktura gospodarcza Polski była zdecydowanie rolnicza⁶, zaczęto przymierzać się do przeprowadzenia poważnych reform przebudowy gospodarstwa narodowego⁷. Polska w tamtym czasie mogła stać się krajem potężnym, zasobnym, o zdrowej gospodarce. Niestety, tamto pokolenie Polaków nie potrafiło wykorzystać szansy, którą umożliwiały okoliczności. Na przeszkodzie stanęły wady spowodowane ustrojem polityczno-państwowym, który dawał pełnię praw tylko jednej warstwie społecznej. W Rzeczypospolitej szlacheckiej⁸ zauważalne było niedocenywanie roli i potencjału miast oraz impulsu, który stanowiły w procesie rozwoju gospodarczego. Najpoważniejszym błędem tamtego okresu było niewykorzystanie dostępu do morza dla zorganizowania lepszego handlu. Wykorzystanie tego potencjału byłoby gwarancją niezależności politycznej i kulturalnej⁹.

⁵ SOR, s. 54.

⁶ Zob. N. Davies, *Boże Igrzysko. Historia Polski*, Wydawnictwo Znak, Warszawa 2010, s. 248 i n.

⁷ Zob. U. Augustyniak, *Historia Polski 1572–1795*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 242 i n.

⁸ Zob. N. Davies, *Boże...*, *op. cit.*, s. 199 i n.

⁹ Por. F. Bujak, *Studia geograficzno-historyczne*, Wydawnictwo Gebethner i Wolff, Warszawa 1925, s. 292.

Wielką stagnację spowodowały rozbiory, które można określić jako zbrodnię dokonaną przez trzy ościennie państwa. Polska znalazła się pod zaborem austriackim, rosyjskim i pruskim¹⁰. Zaborcy, w swej odmiennej polityce, skutecznie doprowadzili do zahamowania rozwoju kraju, a wręcz jego grabieży¹¹. Polityka zaborców miała różny cel i charakter dla ziem przedrozbiorowej Polski. Natomiast jedna rzecz była wspólna: państwa zaborcze nie były zainteresowane rozwojem ziem polskich ani ich uprzemysłowieniem¹². Polska pod zaborami przetrwała dokładnie 123 lata, okres ten stanowił rozbitcie naturalnej jedności ekonomicznej. Wroga polityka państw zaborczych spotęgowała biedę i upadek naszego gospodarstwa narodowego.

Przykład Polski pokazuje, że nie wystarczy mieć same bogactwa naturalne, zdolną i pracowitą ludność, a nawet kapitały. Kraj musi posiadać zdolność do prowadzenia własnych interesów, a jego obywatele muszą mieć poczucie, że pracują dla siebie i wspólnego dobra, opierając się przy tym na przemyślanej strategii dającej zamierzone efekty. Suwerenność państwa i wolność jego obywateli są dla poszerzania potencjału ekonomicznego najistotniejsze¹³.

W 1929 roku na świecie zapanował wielki kryzys ekonomiczny. Polska również nie uniknęła skutków tego kryzysu¹⁴. Wiele inwestycji prowadzono bez wyraźnego planu, cechą charakterystyczną była ich przypadkowość. Fundusze inwestycyjne wydawano nieumiejętnie, bez należytej kontroli. W latach 1924–1936 przodowały tak zwane roboty publiczne, szczególnie na Górnym Śląsku, w Zagłębiu Dąbrowskim, w Łodzi i Warszawie. Były to ośrodki, w których istniał przemysł jeszcze w okresie zaborów¹⁵. Jedyną poważną inwestycją, którą rozpoczęto w 1924 roku, była budowa portu i miasta Gdyni. Taki stan rzeczy powodował utrwalenie miejsc, w których od dawna skupiała się

¹⁰ Zob. J. Zdrada, *Historia Polski 1795–1914*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2015, s. 690 i n.

¹¹ Najpełniej ujął to Ignacy Chrzanowski, który pisał tak: „*My byliśmy podobni do chorego, który zachorował wprawdzie z własnej nieopatrności, ale który się na koniec opatrzył i zaczął leczyć; już wstawał z łóżka, już chodził o własnych siłach – lecz wtedy przyszło trzech sąsiadów, chciwych na jego ojcowiznę, którzy już dawniej jak mogli, tak odpędzali lekarzy od jego łóżka, a teraz, kiedy wstał, to go zamordowali*”, *Przyczyny upadku Polski*, [b.m.] 1917 cyt. za W. Sobieski, *Dzieje Polski*, t. 1, Wydawnictwo Zorza, Warszawa 1938, s. 102.

¹² W. Samecki, *Centralny Okręg Przemysłowy 1936–1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998, s. 43.

¹³ *Ibidem*, s. 46.

¹⁴ Zob. R. Kaczmarek, *Historia Polski 1914–1989*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014, s. 311 i n.

¹⁵ W. Samecki, *Centralny...*, *op. cit.*, s. 53.

gospodarka, nie zmiierzając przy tym do zrównoważonego rozwoju całego kraju. Pojawiały się coraz większe dysproporcje, wzrastało bezrobocie i było wyraźnie widać, że niektóre tereny są zapomniane¹⁶.

Polska potrzebowała konkretnej strategii gospodarczej, określającej główne cele i zamierzenia. Planu, którego realizacja budziłaby nadzieję na lepsze jutro, na wygaszanie wewnętrznych napięć i konfliktów, by móc cały swój potencjał i energię skoncentrować na budowaniu dobra wspólnego – Polski. Polacy potrzebowali człowieka z wizją na miarę XX wieku, myślącego strategicznie, który byłby w stanie taki plan zainicjować i wprowadzić w życie. Potrzebowali osoby, która rozumie zachodzące procesy gospodarcze i zagrożenia.

2. WIZJA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU EUGENIUSZA KWIATKOWSKIEGO

Eugeniusz Kwiatkowski był absolwentem Politechniki Lwowskiej i Instytutu Technologicznego w Monachium. Karierę polityczną rozpoczął po przewrocie majowym 1926 roku, kiedy premier Kazimierz Bartel powierzył mu stanowisko ministra przemysłu i handlu. Pełniąc tę funkcję przyczynił się między innymi do powstania i zrealizowania pomysłu budowy portu w Gdyni i fabryki związków azotowych w Mościcach pod Tarnowem. Popierał także rozwój handlu morskiego i powstanie Dalekomorskiej Floty Rybackiej. W 1928 roku został posłem z ramienia Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. W latach 1931–1935 pełnił stanowisko dyrektora Państwowych Fabryk Związków Azotowych w Chorzowie i Mościcach, z którego zrezygnował, przyjmując

¹⁶ M. Wańkowicz opisał ten widok w sposób następujący: „Więc kiedy przyszła Polska, zbiegliśmy się na miejsca, kędy nasze młode dusze porażała dzikość i nędza, a które przecież w malowankach map były najczystszy sercem Polski i poczęliśmy patrzeć, jak kiedy wędrowiec patrzy w dolinę. Ujrzeliśmy – kraj wyjałowiony. 80% przewozów kolejowych skupiło się wzdłuż ramion trójkąta Śląsk-Warszawa-Lwów-Śląsk oraz w pionie Śląsk-Gdynia. Drogi wodne zapuszczone, przewożą 1% transportu. Odległość między mostami na Wiśle dochodzi do 70 km. Ludność tego centrum Polski, tzn. między Pilicą, Bugiem i Beskidami, wynosząca pięć milionów, dusi się w bezrobociu i w karłowatych gospodarstwach. Na tym zlepku kresów potężnych państw nie rozwinęła się urbanizacja. W miastach Ok. Centr. zamieszkuje 17% ludności, gdy przeciętnie w Polsce ludność miejska stanowi 28%. Ci na wsi gnieźdzą się na niebywale rozdrobnionej ziemi; w wielu miejscach karłowate gospodarstwa poniżej 2 ha stanowią 60% wszystkich gospodarstw”. M. Wańkowicz, *Ognisko siły – Centralny Okręg Przemysłowy*, Wydawnictwo Rój, Warszawa 1938, s. 18 i n.

w 1935 roku tekę wicepremiera i ministra skarbu w gabinetach Mariana Zyndrama-Kościałkowskiego i Felicjana Sławoja Składkowskiego¹⁷.

Wizja rozwoju polskiej gospodarki autorstwa Eugeniusza Kwiatkowskiego była bardzo odważna. Zdecydowanie określał on kierunki, które powinien podejmować rząd w celu zwiększenia potencjału kraju. Pisał na przykład, że bez włączenia Górnego Śląska do Rzeczypospolitej, państwo Polskie będzie w stanie eksponować tylko siłę roboczą: „*stworzone zostanie w Europie Środkowej wielkie państwo o strukturze średniowiecznej z nieproporcjonalnie do istotnych sił i bogactwa surowców skartłowaciałym przemysłem, państwo, które mimo silnego zaludnienia nie będzie w stanie podnieść kultury rolnej, mimo zrozumiałej konieczności nie zdoła zaopatrzyć swojej armii, nie zdoła podnieść socjalnej pozycji rolnika polskiego, państwo, które jak za czasów zaborów będzie zdolne jedynie do eksportu żywej siły ludzkiej*”¹⁸.

Potrafił docenić znaczenie zasobów naturalnych, jak sam podkreślał w swoich wypowiedziach: „*Równomierność i obfitość surowców w Polsce jest – na stosunki europejskie niezwykłą. Węgiel, niewyzyskane jeszcze siły wodne, ropa naftowa, gazy ziemne, łupki bitumiczne, sól zwykła i potasowa, drzewo, rudy, surowce rolnicze etc. Są do dyspozycji w bardzo znacznych ilościach*”¹⁹.

Wicepremier Eugeniusz Kwiatkowski, w swojej wizji uprzemysłowienia Polski, zwracał szczególną uwagę na tereny objęte dużym bezrobociem. Przyszłość kraju wiązał z demokratyczną, szeroką reformą rolną i industrializacją. Proponował wiele metod działania. Po pierwsze, przyspieszenie decyzyjności i konsekwencja realizacji; po drugie, poszanowanie dla opinii publicznej, co w tamtym czasie nie było takie oczywiste; po trzecie, ograniczenie centralizacji władzy, która według niego pogłębiała biurokratyzację; po czwarte, dbanie o poprawę dobrych stosunków ze wszystkimi krajami; po piąte, zwrócenie uwagi na Polonię szczególnie amerykańską w celu skoncentrowania polskich interesów²⁰.

Posiadając ogromną wiedzę i doświadczenie, wicepremier i minister skarbu Eugeniusz Kwiatkowski od 1935 roku przystąpił do modyfikacji dotychczasowych planów inwestycyjnych. W pierwszym roku swojej pracy na stanowisku ministra swoją uwagę skupił na działaniach zmierzających do zminimalizo-

¹⁷ <https://dzieje.pl/postacie/eugeniusz-kwiatkowski-1888-1974>, dostęp 24.02.2019.

¹⁸ E. Kwiatkowski, *Znaczenie górnośląskiego przemysłu przetwórczo-węglowego dla Polski*, „Przemysł chemiczny” 1920, nr 12, s. 9.

¹⁹ E. Kwiatkowski, *Zagadnienia główne Polski współczesnej*, „Drogi Polskie” 1924, z. 2, s. 167.

²⁰ M. Drozdowski, *Historia Centralnego Okręgu Przemysłowego*, Instytut Technologii Eksploatacji, Radom 2015, s. 15.

wania skutków kryzysu, przede wszystkim na zachowaniu i obronie kapitału państwowego, obronie waluty, gwałtownie topniejących rezerwach w Banku Polskim i odbudowie źródeł kredytowych²¹.

Dla ratowania budżetu zdecydował się na podniesienie stawki zasadniczej podatku dochodowego, obniżenie minimum podatkowego z dochodów z pracy najemnej z 2500 zł do 1500 zł rocznie²².

W 1935 roku w Ministerstwie Skarbu pod przewodnictwem Eugeniusza Kwiatkowskiego powstało biuro planowania, które zajęło się koordynacją programu związanego z powstaniem Centralnego Okręgu Przemysłowego. Warunki były sprzyjające, zrównoważony budżet oraz włączenie do planu ekonomicznego rządu inwestycji publicznych, przy jednoczesnym scentralizowaniu dyspozycji inwestycyjnych, spowodowało, że plany nabierały coraz większego znaczenia²³.

Rozpoczęcie budowy COP oficjalnie nastąpiło 1 lipca 1936 roku, ale ostateczny obszar, jaki obejmował, zdefiniowano dopiero w 1938 roku w ustawie o ulgach inwestycyjnych²⁴. W dniu 1 grudnia 1937 roku Eugeniusz Kwiatkowski na plenum Sejmu w Warszawie oficjalnie zaprezentował założenia swojego planu, który wdrażał konsekwentnie w życie²⁵.

W powyższym przemówieniu Eugeniusza Kwiatkowskiego została również przedstawiona strona finansowa całego przedsięwzięcia. Z założeń wicepre-

²¹ Zob. R. Kaczmarek, *Historia...*, *op. cit.*, s. 317.

²² M. Drozdowski, *Historia...*, *op. cit.*, s. 17.

²³ *Ibidem*, s. 113.

²⁴ Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o ulgach inwestycyjnych (Dz. U. RP, Nr 26, poz. 224).

²⁵ Powiedział wówczas, że: „Jeżeli ponadto wyodrębni się plan rozbudowy produkcji, związany ściśle z wymaganiami obrony państwa, to plan nasz obejmuje inwestycje niezwykle fundamentalne, pionierskie – takie, na podłożu których może dopiero powstawać i krzewić się inicjatywa prywatna. Któż podejmie inicjatywę budowy fabryki w pustkowiu – choćbyśmy mu nawet zaprzysięgali wszystkie możliwe ulgi podatkowe, jeżeli musi sam zbudować długą magistralną linię kolejową, jeżeli musi doprowadzić drogę do warsztatu pracy, postarać się o prąd, o energię ciepłą, a przy każdym najdrobniejszym defekcie musi posiadać albo kompletny własny warsztat reperacyjny, albo ponosić konsekwencje pustkowia. Toteż nasze rozporządzenia dawne o ulgach podatkowych w tzw. trójkącie bezpieczeństwa okazały się praktycznie prawie nieskuteczne. Można by powiedzieć, że wykonywany obecnie plan uzbrajać ma teren Rzeczypospolitej do powstania nowych możliwości ekonomicznych, realizowanych już w szerokiej skali społecznej i prywatno-gospodarczej. Stąd też plan pierwszy obejmuje głównie zagadnienia komunikacyjne, melioracyjne, wodne, energetyczne, budowlane, oraz zagadnienia podstawowych inwestycji rolniczych i budowlanych” E. Kwiatkowski, *Obraz gospodarstwa Polski w 1937*. Przemówienie wygłoszone w Sejmie w dniu 1 grudnia 1937 r. Warszawa 1937, s. 55–56 [źródło: sprawozdanie stenograficzne z 60 posiedzenia Sejmu].

miera i ministra skarbu wynikało, że od 1 stycznia 1938 roku do 31 marca 1939 roku na powyższy plan będą przeznaczone następujące środki finansowe: na roboty publiczne i inwestycyjne z budżetu państwowego (bez Funduszu Pracy) około 200 mln zł, z własnych środków Funduszu Pracy zostanie przeznaczona kwota około 60 mln zł. W nowym planie finansowo-inwestycyjnym założono kwotę około 450 mln zł, z własnych środków przedsiębiorstw państwowych i monopoli około 45 mln zł, a funduszu na rozbudowę kolei Śląsk–Gdynia około 29 mln zł. Z kredytów towarowych i roboczych krajowych i zagranicznych około 100 mln zł, z autonomicznych funduszy woj. Śląskiego około 15 mln zł, a z kredytów zarezerwowanych dodatkowo dla samorządów około 12 mln zł, co łącznie stanowiło kwotę 911 mln zł²⁶.

3. ETAPY BUDOWY CENTRALNEGO OKRĘGU PRZEMYSŁOWEGO

Centralny Okręg Przemysłowy obejmował 46 powiatów położonych we wschodniej części województwa kieleckiego, południowej lubelskiego, wschodniej krakowskiego i zachodniej lwowskiego. Eugeniusz Kwiatkowski za stolicę COP uznał historyczne miasto Sandomierz, którym miał kierować komisaryczny prezydent Warszawy Stefan Starzyński. Obszar COP obejmował 94 miasta i miasteczka, które zamieszkiwało około miliona osób. Do większych miast należały: Kraśnik, Hrubieszów, Krosno, Puławy, Skarżysko-Kamienna, Jarosław, Dębica, Gorlice, Zamość, Chełm, Ostrowiec Świętokrzyski, Rzeszów, Nowy Sącz, Tarnów, Sandomierz, Przemyśl, Kielce, Radom, Lublin²⁷.

Ostateczny kształt granic Okręgu był zdecydowanie większy niż obszar określony w rozporządzeniu Prezydenta RP z 1928 roku o tak zwanym „trójkącie bezpieczeństwa”²⁸, został poszerzony we wszystkich kierunkach. Cały obszar COP podzielono na trzy regiony, tj. region A kielecki – surowcowy, region B lubelski – aprowizacyjny, i region C sandomierski – rejon przemysłu przetwórczego²⁹.

²⁶ *Ibidem*, s. 55–56.

²⁷ M. Drozdowski, *Historia...*, *op. cit.*, s. 101.

²⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie ulg dla przedsiębiorstw przemysłowych i komunikacyjnych (Dz. U. RP Nr 36, poz. 328 i 329).

²⁹ Region A położony na Wyżynie Małopolskiej posiadał charakter surowcowy ze względu na występowanie takich surowców, jak: żelaziaki, piryty, galeny, blyszcz miedzi, kamień drogowy i budowlany, kwarcyty, piaski kwarcowe, wapień, dolomit, gliny ceramiczne i ogniotrwałe oraz fosforyty. Surowce niezbędne dla przemysłu metalowego i mine-

Na 46 powiatów COP 44 powiaty miały charakter wiejski i tylko dwa miejski. W powiatach COP istniała dominacja proletariackich gospodarstw chłopskich (poniżej 5 ha), w województwie kieleckim było ich 69,2%, w lubelskim 60,1%, w krakowskim 85,5% i we lwowskim 88,0%. To właśnie poprzez uprzemysłowienie tych powiatów starano się wytworzyć średnią klasę społeczną w celu zniwelowania tak dużej przepaści finansowej³⁰.

Przystąpiono do realizacji planu COP w „sercu Polski” – który stanowił naturalny, odwieczny pomost pomiędzy Zachodem i Wschodem, szlak do wymiany gospodarczej – pisała „Gazeta Polska” w 1938 roku³¹.

Eugeniusz Kwiatkowski w dosadnych słowach określił ten rejon kraju, mówiąc: „*martwota i niedorozwój gospodarczy tego obszaru izolowały od siebie możliwości dynamicznego rozwoju współpracy pomiędzy wschodem i zachodem Polski*”. W prasie rządowej podkreślano wagę i znaczenie dziejowe przedstawianego projektu COP. Podkreślano, że działania, które są podejmowane, zrodzą „Nową Polskę”, w której skutecznie będą rozwiązywane problemy różnych grup społecznych. W „Gazecie Polskiej” pisano, że obszar ten należał kiedyś do dobrze zagospodarowanych, upadek nastąpił przez politykę państw zaborczych³².

ralnego. Region ten obejmował powiaty: opoczyński, radomski, kozienicki, opatowski, iłżecki, kielecki, jędrzejowski i miejski Radom.

Region B cechowały warunki naturalne do produkcji żywności, posiadał żyzne gleby i bezleśne tereny. Obejmował powiaty, takie jak: puławski, lubartowski, włodowski, chełmski, lubelski, krasnostawski, zamojski, hrubieszowski, tomaszowski i miejski Lublin.

Region C objął nizinę Sandomierską oraz południową krawędź Wyżyny Małopolskiej, do którego należały powiaty, takie jak: pińczowski stopnicki, sandomierski janowski, biłgorajski, lubaczowski, jarosławski, przeworski, łańcucki, niski, tarnobrzesci, kolbuszowski, rzeszowski, ropoczycki, mielecki, dąbrowski, tarnowski i brzeski. Te tereny cechowała przetwórczość, na nich występowały surowce energetyczne, takie jak: ropa naftowa, gaz ziemny, fosforyty, siarka, gips – potrzebne dla przemysłu chemicznego. Ponadto występowała ruda żelaza dla przemysłu metalurgicznego oraz mineralnego, cegielnie, betoniarnie, zwirownie. Mówiło się również o przemyśle skórzanym i drzewnym ze względu na występowanie miazg drewna, błonnik, drewno. W. Samecki, *Centralny...*, *op. cit.*, s. 115.

³⁰ M. Drozdowski, *Historia...*, *op. cit.*, s. 101 i n.

³¹ „Gazeta Polska” 1938, nr 323.

³² A. Kozłowski, A. Buszko, I. Czaplicka-Kozłowska, *Centralny Okręg Przemysłowy. Koncepcja i realizacja w artykułach prasowych z lat 1935–1939*, Pracownia Wydawnicza Elset, Olsztyn 2010, s. 51.

Przystąpiono do budowy infrastruktury drogowo-kolejowej, zaniedbanej od czasów zaborów. Planowano uregulowanie w rejonie Centralnego Okręgu Przemysłowego Wisły³³ oraz wybudowanie linii kolejowej łączącej Śląsk z Wołyniem i linii łączącej COP z Gdynią i ziemiami północno-wschodnimi.

Podstawowym zadaniem w celu uprzemysłowienia kraju były działania związane z budową obiektów, takich jak: energetyczne, komunikacyjne oraz łączności. Do realizacji tych przedsięwzięć zaangażowane było państwo oraz samorząd, gdzie rządowe środki szły na cele o znaczeniu ogólnokrajowym, a samorządowe na inwestycje o znaczeniu lokalnym.

Inwestycje energetyczne stanowiły ważną podstawę do uprzemysłowienia kraju pod względem elektryfikacji i gazyfikacji. Obejmowały budowę między innymi zbiorników wodnych, tam, zakładów energetycznych, linii przesyłowych i stacji rozdzielczych. Większość budowanych elektrowni stanowiły zakłady wodne, lokalizowane w pasie podgórskim³⁴.

Największą inwestycją energetyczną COP było wybudowanie elektrowni wodnej przy zaporze na Dunajcu w Rożnowie trwające od 1935 do 1942 roku³⁵. Ważną rolę odgrywały linie wysokiego napięcia: Mościce–Starachowice, Starachowice–Warszawa, Mościce–Rzeszów, Mościce–Rożnów, Sandomierz–Stalowa Wola, Dąbrowa–Mielec, Lublin–Kraśnik, Mościce–Nowy Sącz, Wojnicz–Rożnów³⁶.

Zważając na widmo wojny z III Rzeszą, Eugeniusz Kwiatkowski starał się oprzeć główne źródło energii COP na ropie naftowej z okręgów górniczych Drohobycza, Jasła i Stanisławowa, w których w 1938 roku łącznie funkcjono-

³³ M. Wańkowicz, pisał wówczas o ujarzmianiu Wisły „Z dawien dawna walczone z rzeką i porano się z komunikacją po niej. Wały pierwotne wzdłuż Wisły wznosił Kazimierz Wielki. Ale gdyby ów brodacz za swoich czasów przejechał się aeroplanem nad Wisłą i teraz lot powtórzył, zobaczyłby, że nic się nie zmieniło w ciągu siedmiu stuleci. Nic tak nie nauczy problemu Wisły, jak przelot nad nią w słoneczny dzień. Wówczas widać, że «królowa rzek polskich» to kałuża płytko po gruncie rozlana, gęsto wywymiona pod wodnymi wydmami, ciurkająca wąskimi przesmykami pomiędzy rozlewiskami zagarniającymi jurecaduco obszerne grunty. Kiedyśmy stworzyli Gdyński wylot w świat, kiedy stawiamy Okręg Centralny, odskoczywszy z nim od terenów węglowych, kiedy, zbudowawszy tchawicę teraz montujemy brzuch, serce, wnętrzości, nerki, wątrobę młodego państwa, kiedy państwo to złączy – jak kregostupem wspaniałym potężny kabel elektryczny, wielki rurociąg gazowy – jakże to będzie z tą kałużą, polaną środkiem kraju która się rzeką nazywa?” M. Wańkowicz, *Ognisko...*, *op. cit.*, s. 35 i n.

³⁴ J. Kozuchowski, *Przebudowa gospodarcza Polski*, Towarzystwo Pracy Społeczno-Gospodarczej, Warszawa 1938, s. 8.

³⁵ W. Samecki, *Centralny...*, *op. cit.*, s. 292.

³⁶ *Ibidem*, s. 295.

wały 854 małe zakłady wydobywające 507 tys. ton ropy³⁷. Złóża gazu ziemnego, których wydobyć przekraczało 584 mln m³, zasilalo skutecznie zakłady ulokowane w COP³⁸.

Inwestycje komunikacyjne podzielono na trzy kategorie: kolejowe, drogowe i wodne³⁹. Realizowane głównie były przez Skarb Państwa. Odbudowywano nawierzchnię torowisk, mostów, nowoczesne przewozy i tabor kolejowy. Pozostała część obejmowała budowę linii kolejowych, przebudowę węzła warszawskiego, budowę dworca centralnego w Warszawie oraz dokończenie gmachu Dyrekcji Okręgowej Kolei w Chełmie. W latach 1936–1939 rozbudowywano dworce oraz wybudowano 10 nowych dworców kolejowych. W 1939 roku rozpoczęto stawianie budynku stacyjnego w Stalowej Woli. Trwała rozbudowa stacji w Skarżysku i Rozwadowie, linie te miały połączyć COP z zagłębieniem węglowym. Największą inwestycją w dziedzinie przebudowy stacji i węzłów kolejowych była przebudowa i elektryfikacja węzła warszawskiego wraz z budową dworca centralnego, który oddano do użytku 1 lipca 1939 roku⁴⁰. Pięcioletni program rozbudowy sieci kolejowej opracowany przez Państwową Radę Kolejową w 1938 roku przewidywał zbudowanie 143 km nowych linii, 314 km remontów starych linii, których łączny koszt opiewał na kwotę 272 mln zł⁴¹.

Po transporcie kolejowym istotnym elementem w budowie infrastruktury COP był transport drogowy⁴², który polegał na budowie nowych dróg bitych oraz tworzeniu twardej nawierzchni na istniejących już szlakach poprzez pokrycie masą asfaltową, betonem lub klinkierem. Głównym inwestorem w budownictwo drogowe był Skarb Państwa, Skarb Śląski oraz samorządy terytorialne wszystkich szczebli. W późniejszym okresie głównym inwestorem dróg stały się samorządy⁴³.

³⁷ M. Drozdowski, *Historia...*, *op. cit.*, s. 109 i n.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ W. Samecki, *Centralny...*, *op. cit.*, s. 297.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 298.

⁴¹ A. Krzyżanowski, *Koleje polskie przed wojną*. „Przegląd Komunikacyjny” 1945, nr 2, s. 205.

⁴² M. Wańkiewicz w taki oto sposób zwrócił uwagę na potrzebę budowy infrastruktury drogowej w Centralnym Okręgu Przemysłowym, mówiąc: „*Więc – drogi... i tu jest źle. A przecież drogi w chwili obecnej, kiedy się Okręg buduje – są przede wszystkim potrzebne. Wiceminister Piasecki oblicza, że to potaniło by inwestycję Okręgu Przemysłowego o 25%. Bóg zapłać, Panie Ministrze, za piękne obliczenia ale czy nie moglibyśmy uzyskać czegoś więcej? Czy w roku bieżącym zainwestowano w komunikację chodź złotówkę?*”. M. Wańkiewicz, *Ognisko...*, *op. cit.*, s. 140.

⁴³ W. Samecki, *Centralny...*, *op. cit.*, s. 299.

W województwie kieleckim długość tych dróg wynosiła 4777 km, w tym 942 km dróg państwowych, w lubelskim 3846 km (1127 km), w krakowskim 5181 km (1064 km), we lwowskim 5396 km (1200 km). Głównie z tych dróg korzystał transport konny, zważając na ograniczoną liczbę samochodów. Liczba samochodów w 1939 roku wynosiła na terenie województwa kieleckiego 508, lubelskiego 220, krakowskiego 554 i lwowskiego 412. Coraz większe znaczenie w COP zaczęły odgrywać autobusy międzymiastowe. Inżynierowie i technicy dysponowali motocyklami, a robotnicy w komunikacji wewnętrznej rowerami. Produkcja pojazdów mechanicznych w 1937 roku wynosiła 6116 sztuk, w 1938 roku – 7600, a w planach na rok następny przewidywała 17 400 szt.⁴⁴

Inwestycje na szlakach wodnych obejmowały budowę zbiorników, zapór wodnych, budowę kanałów oraz uszlawnianie szlaków wodnych wraz z budową śluz i portów rzecznych⁴⁵. Bardzo ważnym elementem było uporządkowanie szlaków wodnych poprzez pogłębianie oraz oczyszczanie rzek. Zbiorniki wodne podkarpackich dopływów Wisły, na Sole, Dunajcu i Sanie, zbiornik w Porąbce, Rożnowie i Czchowie oraz zbiornik w Solinie, stanowiły konieczny element uporządkowania warunków żeglugowych na Wiśle. Budowa tych zbiorników pomagała w kontrolowaniu poziomu wody w zależności od warunków pogodowych, podniesienia poziomu wody w warunkach letnich, a obniżenia jej poziomów w czasie roztopów wiosennych i zwiększonych opadów. Dla regulacji poziomu wody w Wiśle bardzo duże znaczenie miał zbiornik w Czchowie, dzięki jego budowie można było podnieść poziom wody w Wiśle nawet do około 60 cm w okresie letnim, a w okresie wiosennym obniżyć o około 1,5 m. Takie rozwiązania i inwestycje w transport rzeczny pozwalało obniżyć koszty nawet dwukrotnie w porównaniu z przewozami kolejowymi⁴⁶.

Duży potencjał i zwiększone obroty portów śródlądowych, szczególnie w portach wiślanych, potwierdziły zasadność ich przydatności jako środka transportu najtańszego ze wszystkich dostępnych w tamtym czasie⁴⁷.

⁴⁴ „Gazeta Polska” 1939, nr 4.

⁴⁵ M. Wańkowicz w swoich obserwacjach tamtych lat pisał: „Stworzymy z niej arterię wodną i nośną. Za pomocą tych śpizarni wodnych z których jedną jest Rożnów. Za pomocą wałów i regulacji. Na Przemśzy, łączącej Okręg Centralny z basenem węglowym, osiągniemy ruch barek do 100 ton. Od ujścia Przemśzy do Krakowa puścimy barki po 150 ton, od Krakowa już 200 tonowe chodzić muszą. A już od Dunajca, gdzie zacznie działać wodna śpizarnia Rożnowska, osiągniemy żeglugę 600 tonowymi barkami”. M. Wańkowicz, *Ognisko...*, *op. cit.*, s. 36 i n.

⁴⁶ W. Samecki, *Centralny...*, *op. cit.*, s. 302 i n.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 306 i n.

Inwestycje w dziale łączności były niezwykle ważnym elementem usprawnienia, a także unowocześnienia polskiego przemysłu. Po wzniesieniu gmachu Urzędu Telekomunikacyjnego w Warszawie oraz wielu budynków, na potrzeby pocztowo-telekomunikacyjne, w miastach zaczęto dalszą budowę linii sieci dalekosiężnych kablami prowadzonymi pod ziemią. Inwestycje w telekomunikację były głównie realizowane z wykorzystaniem produkcji krajowej kabli czy nawet samego osprzętu, które w tamtym czasie było na wysokim poziomie zaawansowania technicznego. Produkcją sprzętu dla potrzeb inwestycyjnych w branżę telekomunikacyjną zajmowały się prawie wyłącznie Państwowe Zakłady Tele- i Radiotechniczne (PZTR)⁴⁸.

Inwestycje komunalne zmierzały do wyrównania standardów i osiągnięcia rezultatów zbliżonych do krajów zachodnich⁴⁹. Rozbudowywano i modernizowano miejskie sieci elektryczne, zwiększając tym samym ich zasięg. Budowano sieci wodociągowe i kanalizacyjne. Inwestycje obejmowały również budowę nowych sieci dróg i chodników, usprawniając komunikację w mieście. Prace urbanizacyjne dotyczyły budowy na przykład rzeźni, chłodni, hal targowych oraz zagospodarowania targowisk miejskich. W 47 miastach w COP było zauważalne nasilenie inwestycji komunalnych do tego stopnia, że w 1938 roku ich aglomeracja powiększyła się aż o 30–50%. Drugim rodzajem inwestycji komunalnych było budownictwo mieszkaniowe⁵⁰. Głównym instrumentem wspomagającym budowę mieszkań było ustawodawstwo podatkowe, przyznające ulgi wszystkim, którzy inwestowali w budownictwo. Ulgi te polegały na prawie potrącenia z dochodu podlegającego opodatkowaniu sum wydanych na budowę oraz na zwolnieniu nowego budynku mieszkalnego od wszelkich podatków na 10 lat. Obok ustawodawstwa podatkowego naprzeciw tym problemom wyszedł Bank Gospodarstwa Krajowego, który oferował kredyty nisko oprocentowane. Tak dobra koniunktura spowodowała wzrost liczby mieszkań w miastach powyżej 20 tys. mieszkańców: dla mieszkań 1-izbowych o 107%, 2-izbowych o 93%, 3-izbowych o 135%, 4-izbowych i większych – o 143% na terenie COP⁵¹.

Inwestycje przemysłowe miały na celu (głównie te lokowane w COP) wzmocnienie obronności państwa. Jedną z najważniejszych inwestycji przemysłowych były Zakłady Południowe obejmujące hutę stali szlachetnych i zakłady mechaniczne budowane w Puszczy Sandomierskiej na lewym brzegu Sanu, w okolicach wsi Pławno. Wieś ta z inicjatywy ministra spraw wojskowych gen.

⁴⁸ W. Samecki, *Centralny...*, *op. cit.*, s. 310 i n.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 313.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 315.

⁵¹ *Ibidem*, s. 316 i n.

Tadeusza Kasprzyckiego została przemianowana na Stalową Wolę, a Zakłady Południowe na Hutę Stalowa Wola. Została ona postawiona w rekordowym tempie pod kierownictwem inż. B. Chudzyńskiego⁵² z Funduszy Państwowych (za około 100 mln zł). Uroczyste poświęcenie Huty Stalowa Wola – chluby COP – odbyło się w obecności Prezydenta RP 14 czerwca 1939 roku. Zakłady zbudowano w ciągu 26 miesięcy i 26 dni. Ciekawostką niewątpliwie jest to, że po raz pierwszy w Europie w tych zakładach użyto jako paliwa do piecy martenowskich i grzewczych gazu ziemnego, co pozwoliło na całkowitą eliminację węgla. Huta Stalowa Wola składała się ze stalowni fabryki armat, huty żelaza, huty aluminium, walcowni i kuźni⁵³.

Drugą pod względem ważności inwestycji w COP były zakłady fabryki obrabiarek przemysłowych w Rzeszowie, która wytwarzała między innymi 40-milimetrowe działka przeciwlotnicze i 37-milimetrowe działka przeciwpancerne. Budowa tej fabryki wpisywała się w koncepcje obrony militarnej kraju. Kolejne dwie duże fabryki produkujące sprzęt militarny to fabryka silników lotniczych w Rzeszowie i fabryka płatowców w Mielcu. Obie były budowane ze środków Państwowych Zakładów Lotniczych (PZL). Obie fabryki zostały oddane do użytku w 1939 roku. Fabryka z Mielca zasłynęła produkcją samolotów typu „ŁOŚ” – był to bombowiec uznawany w tamtym okresie za nowoczesny⁵⁴.

W Dębicy powstała fabryka sztucznego kauczuku. Opatentowana przez W. Szulkiewicza metoda wytwarzania kauczuku z kartofli w połączeniu z kauczukiem naturalnym pozwalała na zastosowanie go w produkcji opon. Również w Dębicy w czerwcu 1939 roku oddano do użytku wytwórnię dętek i opon samochodowych⁵⁵.

To tylko kilka przykładów powstałych fabryk będących strategicznie ważnymi ośrodkami, służącymi obronności kraju. Można powiedzieć, że na terenach COP powstawały fabryki związane z przemysłem zbrojeniowym. Od podstaw na tym terenie postawiono 21 dużych zakładów⁵⁶. Obok dużych zakładów fabryki dział artyleryjskich przy Hucie Stalowa Wola oraz działów produkcji amunicji przeciwlotniczych i przeciwpancernych w fabryce obrabiarek w Rzeszowie, można do nich zaliczyć fabrykę w Kraśniku produkującą amunicję artyleryjską wszystkich typów. W Jawidzu powstała fabryka amunicji mała i średnio kalibrowej. Inwestorem tych fabryk była Państwowa

⁵² *Ibidem*, s. 317.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ R. Kaczmarek, *Historia...*, *op. cit.*, s. 322.

⁵⁵ W. Samecki, *Centralny...*, *op. cit.*, s. 318 i n.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 320.

Wytwórnia Uzbrojenia. W Starachowicach rozbudowano zakłady do produkcji 75-milimetrowych dział przeciwlotniczych Boforsa. W Sanoku firma Zieleniewski wybudowała fabrykę ciężkich karabinów maszynowych kalibru 20 mm „Mars”⁵⁷.

Czołową rolę w przemyśle zbrojeniowym odgrywał Radom, a przede wszystkim Państwowa Fabryka Broni budowana od 1923 roku. Centralny Okręg Przemysłowy postawił przed jej załogą nowe zadania. W 1936 roku rozpoczęto produkcję karabinu długiego wz. 98a. Natomiast w 1937 roku przystąpiono do masowej produkcji pistoletów „Vis”⁵⁸. Fabryka do maja 1939 roku dostarczyła Wojsku Polskiemu 466 800 karabinków typu Mauser, 30 800 pistoletów „Vis” i wykonała reperację 168 000 kbk wz. 98⁵⁹.

Należy podkreślić, że każda inwestycja w ramach COP była dobrze przygotowana, budowa każdego obiektu pod względem strategicznym była przemyślana. Przy każdym większym zakładzie powstawały jednostki pomocnicze, wspierające. Powstawały rozwiązania komunikacyjne umożliwiające sprawne funkcjonowanie zakładu.

Inwestowano w wiedzę, rozwijano program szkoleń pracowników przez organizowanie kursów oraz powołanie do życia szkół zawodowych. Na potrzeby COP planowano rozbudowę między innymi Politechniki Warszawskiej i Państwowej Wyższej Szkoły Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. H. Wawelberga i S. Rottwanda w Warszawie, Politechniki Lwowskiej, Akademii Górniczej w Krakowie, Państwowej Szkoły Budowy Maszyn i Elektrotechniki w Poznaniu. Liczba etatów w szkolnictwie wyższym wzrosła z 2215 w roku szkolnym 1928/1929 do 2460 w roku szkolnym 1939/1940. Szczególnie wzrosła liczba etatów w szkolnictwie zawodowym z 1846 do 2386 osób. W roku szkolnym 1938/1939 funkcjonowało 720 szkół zawodowych, w tym w każdym większym mieście COP i 641 szkół zawodowych doksztalających. Rozmieszczenie szkół zawodowych w roku szkolnym 1937/1938 było następujące: w województwie kieleckim – 48 szkół, w województwie lubelskim – 67, w województwie krakowskim – 78, i w województwie lwowskim – 63 szkoły⁶⁰.

Czteroletni program wydatków publicznych na inwestycje (1936–1940) pierwotnie opiewał na sumę 1800 mln zł, a następnie został rozwinęty do sumy 2400 mln zł. Został on zrealizowany już w marcu 1939 roku⁶¹.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 322 i n.

⁵⁸ R. Kaczmarek, *Historia...*, *op. cit.*, s. 322.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 121.

⁶⁰ M. Drozdowski, *Historia...*, *op. cit.*, s. 114 i n.

⁶¹ W. Samecki, *Centralny...*, *op. cit.*, s. 346.

4. ROLA BANKU GOSPODARSTWA KRAJOWEGO W BUDOWIE COP

Budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego opierała się przede wszystkim na kapitale państwowym. Ważną rolę odegrał Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK), który pośredniczył w finansowaniu wielu inwestycji w COP.

Kredytowanie przedsiębiorstw państwowych, uznanych za najważniejsze z punktu widzenia interesu państwa było obok kredytowania budownictwa mieszkaniowego jednym z głównych statutowych zadań BGK. W przypadku COP rządowa strategia harmonizacji i koncentracji krajowych finansów i gospodarki miała na celu przyspieszenie tempa industrializacji kraju⁶². Stan kredytów przeznaczonych przez BGK na finansowanie inwestycji związanych z budową COP wynosił 779 mln zł, obejmując oprócz bezpośrednich kredytów dla przedsiębiorstw również udział Banku w planach inwestycyjnych państwa⁶³. Wraz z wieloma inwestycjami przemysłowymi budowano osiedla mieszkaniowe dla pracowników nowych zakładów. Akcją budowlaną prowadziły Towarzystwo Osiedli Robotniczych, ZUS, zakłady przemysłowe (osiedla fabryczne) oraz w największym zakresie BGK, który w latach 1937–1939 sfinansował na terenach COP budowę 8546 izb mieszkalnych⁶⁴.

5. STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU

Analiza historii COP pokazuje, że była ona oparta na przemysłowej strategii, która miała zapewnić zrównoważony rozwój gospodarczy całego kraju. Wbrew powszechnemu przekonaniu nie była ona nastawiona wyłącznie na rozwój militarny, lecz na podniesienie standardów ekonomicznych mieszkańców centralnej części Polski.

W skrócie Plan COP opierał się na czterech zasadach: pierwsza zasada dotyczyła koncentracji kapitałowych, która zakładała oddanie kompetencji w zakresie podejmowanych inwestycji publicznych rządowi. Zasada druga – równomiernego rozwoju przemysłu i rolnictwa, czyli przejścia od Polski rolniczej do Polski przemysłowo-rolniczej. Zasada trzecia dotyczyła równomiernego rozwoju i konsumpcji, czyli wydatki inwestycyjne musiały być ograniczone do takiej części dochodu społecznego bez straty siły nabywczej

⁶² B. Hynowski, M. Wierzbicki, *Dzieje BGK cz. 4*, Wydawnictwo BGK, Warszawa 2012, s. 111.

⁶³ *Roczne sprawozdanie BGK za 1938 rok*.

⁶⁴ M. Wierzbicki, *Rzeszowski oddział BGK* (materiał wewnętrzny BGK).

ludności. Zasada czwarta opierała się na polityce monetarnej, której celem było utrzymywanie stałości waluty wyrażonej w stabilizacji cen i kursów walutowych⁶⁵.

Z kolei Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju z dnia 14 lutego 2017 roku w dobie obecnych regulacji prawnych i realiów geopolitycznych⁶⁶ rodzi nadzieję na szybki skok cywilizacyjny pod względem gospodarczym.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju zakłada, że pomnażanie polskiego kapitału jest kluczem do sukcesu, odpowiedzialny rozwój to odpowiednia równowaga między środkami krajowymi a zagranicznymi wspierającymi rozwój. Odpowiedzialny rozwój oznacza politykę budowania krajowego kapitału w szczególności poprzez zwiększanie oszczędności i jego oszczędzania⁶⁷.

Oznacza to również rozwój zrównoważony terytorialnie poprzez pełniejsze wykorzystanie potencjałów terytorialnych obszarów wiejskich i miast dla kreowania wzrostu i lepszych miejsc pracy dla wszystkich mieszkańców Polski⁶⁸. Solidne finanse publiczne są fundamentem rozwoju poprzez rozsądne gospodarowanie nimi. Kluczowe jest utrzymanie w ryzach deficytu sektora finansów publicznych oraz długu publicznego⁶⁹. W planowanych działaniach rozwojowych uwzględniono możliwości finansowe budżetu państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego tak, by nadmierne zadłużenie nie obciążało możliwości rozwojowych przyszłych pokoleń⁷⁰.

Budowanie przemysłu opartego na innowacyjności pozwoli na uzyskanie konkurencyjności polskich firm, lepszego wykorzystania kreatywności ludzi, stwarzania rozwiązań przyjaznych środowisku⁷¹.

Reindustrializacja da impuls do wdrażania nowych cyfrowych rozwiązań techniczno-technologiczno-organizacyjnych, jak również rozwoju nowej gałęzi przemysłu opartego na technologiach cyfrowych, wymagających dużego zaangażowania nauki i wysoko wykwalifikowanej kadry pracowników, którzy

⁶⁵ P. Kaszczyszyn, *Projekt „modernizacyjnego skoku”. COP w pigulce* (online: <https://kлубjagiellonski.pl/2017/11/30/projekt-modernizacyjnego-skoku-cop-w-pigulce/>, dostęp 07.03.2019).

⁶⁶ Zob. B. Kozłowska-Chyła, A. Nowak, *Strategia odpowiedzialnego rozwoju a wyzwania zewnętrzne dla polskiej gospodarki*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2017, nr 11, s. 4 i n.

⁶⁷ *SOR*, s. 36.

⁶⁸ *SOR*, s. 37.

⁶⁹ D. Standerski, *Ocena Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, jako nowego modelu rozwoju na tle wcześniejszych strategii gospodarczych*, „Studia z Polityki Publicznej” 2017, nr 4 s. 31–55.

⁷⁰ *SOR*, s. 37.

⁷¹ *Ibidem*.

tworzyć będą produkty przełomowe. Działania te mają być kołem zamachowym dla innych dziedzin gospodarki.

Reindustrializacja⁷² będzie polegała na rozwoju innowacyjności pozwalającym w efekcie między innymi na istotną obniżkę kosztów produkcji, wzrost wydajności, podnoszenie jakości produktów, zindywidualizowanie asortymentu oferowanych wyrobów, lepsze zaspokajanie potrzeb i szybsze reagowanie na zmiany oczekiwań konsumentów⁷³.

Niewątpliwie założenia SOR nawiązują do COP co do idei funkcjonowania polskiej gospodarki. Dokument ten stanowi dobrą bazę wyjściową do próby odtworzenia tak potężnego inwestycyjnie impulsu gospodarczego, jaki stanowił COP w okresie międzywojennym. Rodzi się życzenie, by przedstawiona strategia nie była tylko czystą teorią zapisaną na papierze, a podstawą do rozwoju silnej nowoczesnej gospodarki Polski dorównującej innym krajom.

Cechą wspólną obydwu planów jest przede wszystkim oparcie ich na kapitale państwowym uwzględniającym repolonizację gospodarki. Obecnie rząd polski podkreśla znaczenie budowy inwestycji strategicznych dla kraju, takich jak Centralny Port Lotniczy, przekop Mierzei Wiślanej, rozwój nowoczesnego przemysłu zbrojeniowego, inwestycje kolejowe i drogowe. Stawia na innowacyjność poprzez gospodarkę opartą na wiedzy. Budowane i rozwijane są w całej Polsce sieci internetu szerokopasmowego, tak jak kiedyś budowano magistrale telefoniczne.

Reindustrializacja jest jednym z głównych priorytetów SOR. Nawiązuje w ten sposób do planów Eugeniusza Kwiatkowskiego, który doprowadził do uprzemysłowienia znacznego obszaru Polski, opierając się na wiedzy inżynierskiej.

W nawiązaniu do zasad budowy COP, rząd premiera Mateusza Morawieckiego podejmuje działania umożliwiające zwiększenie spójności społecznej, poprzez zapewnienie możliwości wejścia lub powrotu na pozarolniczy rynek pracy, w szczególności osobom znajdującym się w najtrudniejszej sytuacji oraz ludności wiejskiej odchodzącej od rolnictwa.

Istotnym elementem, charakterystycznym dla idei COP, jest obecnie repolonizacja sektora bankowego oraz zachowanie stabilnej waluty.

Cechą wspólną jest rozwój zrównoważony terytorialnie, który ma zapobiegać dysproporcjom w poziomie rozwoju gospodarczego podregionów, w sposób szczególny mają być potraktowane obszary zmagające się z trudnościami o charakterze restrukturyzacyjnym i adaptacyjnym, takie jak Polska Wschodnia.

⁷² D. Jegorow, *Budowa gospodarki innowacyjnej jako element „Planu Morawieckiego” – wyzwania i perspektywy*, „Kwartalnik Prawo-Społeczeństwo-Ekonomia” 2016, nr 2, s. 52.

⁷³ SOR, s. 72.

PODSUMOWANIE

Budowa COP była ogromnym wysiłkiem narodu polskiego. Sukces tego przedsięwzięcia był tym bardziej znaczący, że inwestycje zostały poczynione w dużej mierze ze środków pochodzących z kapitału własnego. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że w dziejach Polski nigdy jeszcze tak wiele zintegrowanych przedsięwzięć nie było realizowanych w tak krótkim czasie.

Koncepcja Eugeniusza Kwiatkowskiego wynikała z polskiej racji stanu. Myślą przewodnią utworzenia COP była budowa silnej gospodarki narodowej, zwiększając przy tym kapitał wytwórczy. Proces budowy nowych fabryk, infrastruktury drogowej czy kolejowej zwiększał zamożność społeczeństwa, podnosząc przy tym jego kwalifikacje. Biorąc pod uwagę realia, w których pojawiła się idea COP, zaraz po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, można jednoznacznie stwierdzić, że kraj dokonał skoku cywilizacyjnego.

Realizując ambitny plan COP, dokonano zrównoważonego rozwoju gospodarczego kraju poprzez inteligentne wykorzystanie terenów, zważając na ich potencjał, jakim dysponowały w różnych zakątkach Polski. Bogactwa naturalne, zasoby ludzkie oraz uwarunkowania geograficzne pozwoliły na uzyskanie imponujących efektów budowy gospodarki narodowej.

Widmo konfliktu zbrojnego z Niemcami w wyraźny sposób wpłynęło na militarny charakter wielu przedsiębiorstw budowanych w COP. Należy stwierdzić, że II wojna światowa nie była w stanie przerwać idei COP, gdyż po jej zakończeniu polski przemysł w dużej mierze oparł się na jej dorobku. W dalszym ciągu funkcjonują zakłady, które powstały w tamtym czasie, wykorzystując infrastrukturę pomocniczą.

Czy SOR i podjęte działania przez premiera Mateusza Morawieckiego dorównają dorobkowi wicepremiera Eugeniusza Kwiatkowskiego i budowie COP, przekonamy się w przyszłości.

BIBLIOGRAFIA

- Augustyniak U., *Historia Polski 1572–1795*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 2008.
- Bujak F., *Studia geograficzno-historyczne*, Wydawnictwo Gebethner i Wolff, Warszawa 1925.
- Davies N., *Boże Igrzysko, Historia Polski*, Wydawnictwo Znak, Warszawa 2010.

- Drozdowski M., *Historia Centralnego Okręgu Przemysłowego*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – Państwowego Instytutu Badawczego w Radomiu, Radom 2015.
- Gazeta Polska* 1938, nr 323.
- Gazeta Polska* 1939, nr 4.
- Jegorow D., *Budowa gospodarki innowacyjnej jako element „Planu Morawieckiego” – wyzwania i perspektywy*, Kwartalnik Prawo-Społeczeństwo-Ekonomia 2016, nr 2, s. 51–63.
- Kaczmarek R., *Historia Polski 1914–1989*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014.
- Kaszczyszyn P., *Projekt „modernizacyjnego skoku”. COP w pigułce* (online: <https://klubjagiellonski.pl/2017/11/30/projekt-modernizacyjnego-skoku-cop-w-pigulce/> dostęp: 07.03.2019).
- Kozłowska-Chyła B., Nowak A., *Strategia odpowiedzialnego rozwoju a wyzwania zewnętrzne dla polskiej gospodarki*, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 2017, nr 11, s. 2–6.
- Kozłowski A., Buszko A., Czaplicka-Kozłowska I., *Centralny Okręg Przemysłowy. Koncepcja i realizacja w artykułach prasowych z lat 1935–1939*. Pracownia Wydawnicza Elset, Olsztyn 2010.
- Koźuchowski J., *Przebudowa Gospodarcza Polski*, Towarzystwo Pracy Społeczno-Gospodarczej, Warszawa 1938.
- Kwiatkowski E., *Znaczenie górnośląskiego przemysłu przetwórczo-węglowego dla Polski*, „Przemysł chemiczny” 1920, nr 12, s. 9.
- Kwiatkowski E., *Zagadnienia główne Polski współczesnej*, „Drogi Polskie” 1924.
- Samecki W., *Centralny Okręg Przemysłowy 1936–1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.
- Sprawozdanie stenograficzne z 60 posiedzenia Sejmu*, Warszawa 1937.
- Standerski D., *Ocena Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, jako nowego modelu rozwoju na tle wcześniejszych strategii gospodarczych*, Studia z Polityki Publicznej 2017, nr 4, s. 31–55.
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, Warszawa 2017.
- Wańkowicz M., *Ognisko Siły – Centralny Okręg Przemysłowy*, Towarzystwo Wydawnicze „Rój”, Warszawa 1938.
- Wierzbicki M., *Rzeszowski oddział BGK* (materiał wewnętrzny BGK).
- Zdrada J., *Historia Polski 1795–1914*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2015.

CENTRALNY OKRĘG PRZEMYSŁOWY – PIERWSZY PLAN NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU POLSKI

Streszczenie

Centralny Okręg Przemysłowy (COP) od lat jest obiektem rozważań naukowych, analiz i prac badawczych. W opracowaniu przedstawiono genezę jego powstania i poszczególne etapy wdrażania projektu, a także sylwetkę głównego twórcy COP, ministra skarbu i wicepremiera Eugeniusza Kwiatkowskiego, zarysowując jego plan, który doprowadził do stworzenia strategii dla Polski. Poprzez wymienienie najważniejszych inwestycji zrealizowanych w ramach COP, ukazano ich ogromny rozmach. Umiejętność zaangażowania kapitału ludzkiego na tak olbrzymią skalę pokazała charakter tamtego pokolenia, jego wielką chęć do budowania kraju bezpiecznego, dostatecznego we wszelkie dobra dla przyszłych pokoleń. Utworzenie COP było zdecydowanie sukcesem Polski i Polaków, ponieważ podniosło ich jakość życia oraz stanowiło gwarancję równomiernego rozwoju gospodarki krajowej. W opracowaniu porównano COP ze Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, określając cechy wspólne oraz wskazując kierunki rozwoju gospodarczego Polski w obu okresach historycznych.

Słowa kluczowe: Centralny Okręg Przemysłowy (COP), Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK), Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju

CENTRAL INDUSTRIAL DISTRICT: FIRST PLAN OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF POLAND

Abstract

The Central Industrial District [Centralny Okręg Przemysłowy (COP)] has been the object of scientific deliberations, analyses and research works for years. The study presents its origin and various stages of the project implementation. The silhouette of the main founder of COP, Eugeniusz Kwiatkowski, the Minister of the Treasury and the Deputy Prime Minister is presented, outlining his main idea, which led him to create a strategy for Poland. Mentioning the most important investments carried out in COP, the author shows their considerable momentum and scope. The ability to engage human capital on such a large scale shows the character of that generation,

their great desire to build a safe and prosperous country for the good of future generations. The establishment of the Central Industrial Region was Poland and Poles' success, raising their quality of life and providing a guarantee of sustainable development of the national economy. The COP infrastructure and some industrial plants built there have been used by present generations until now. The study compares COP to the Strategy for Responsible Development, defining common features and indicating the directions of Poland's economic development in both historical periods.

Key words: COP, BGK, Strategy for Responsible Development

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ИНДУСТРИАЛЬНЫЙ РЕГИОН – ПЕРВЫЙ ПЛАН УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПОЛЬШИ

Резюме

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ИНДУСТРИАЛЬНЫЙ РЕГИОН (польск. Centralny Okręg Przemysłowy – COP) на протяжении многих лет является объектом научных и аналитических рассуждений и исследовательских трудов. В настоящем исследовании представлены генезис его появления и отдельные этапы реализации проекта, а также профиль главного создателя COP, министра финансов и заместителя премьер-министра Евгениуша Квятковского, с зарисовкой его планов, которые стали основой создания стратегии для Польши. Были перечислены важнейшие инвестиции, реализованные в рамках COP, что позволило продемонстрировать их впечатляющий масштаб. Способность привлекать человеческий капитал в таком масштабе свидетельствует о характере того поколения, его большом желании строить безопасную и располагающую всевозможными благами страну для будущих поколений. Несомненно, создание COP оказалось успешным для Польши и поляков, оно связано с повышением их качества жизни и послужило гарантией сбалансированного развития национальной экономики. Автор настоящего исследования проводит сравнение COP со стратегией «Ответственного развития», определяя их общие черты и указывая направления экономического развития Польши в обоих исторических периодах.

Ключевые слова: Центральный индустриальный регион (польск. COP), Банк Народного Хозяйства (польск. BGK), стратегия «Общественного развития»

Cytuj jako:

Piętak M., *Centralny Okręg Przemysłowy – pierwszy plan na rzecz zrównoważonego rozwoju Polski*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2019 nr 2(65), s. 17–38. DOI: 10.26399/meip.2(65).2019.14/m.pietak

Cite as:

Piętak, M. (2019) ‘Centralny Okręg Przemysłowy – pierwszy plan na rzecz zrównoważonego rozwoju Polski’ [‘Central Industrial District: First plan of sustainable development of Poland’]. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 2(65), 17–38. DOI: 10.26399/meip.2(65).2019.14/m.pietak